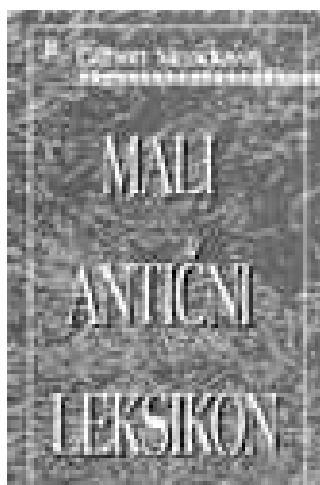
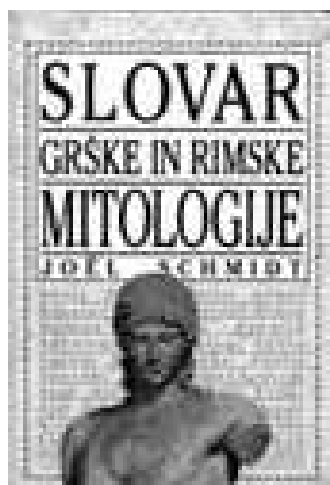

Darja Šterbenc

DROBCI ANTIČNE UČENOSTI

Joël Schmidt: Slovar grške in rimske mitologije
zbirka Cicero, Mladinska knjiga, 1995,
4260 SIT
in
Gilbert Meadows: Mali antični leksikon
založba Mihelač, 1996
161 str., 2860 SIT

Antični bogovi, polbogovi, junaki in kralji, ki nastopajo v grško-rimski mitologiji, nam pomenijo tipične značaje, podobe in znane primere. S tem, da jih omenimo, v zgoščeni obliki veliko povemo. Včasih kdo zamenja osebo in pomen, ki ji ga pripisujemo. Avtor hoče pokazati svojo učenost, a učinek je nasproten, pokaže svojo nevednost in se smeši. Najzabavnejši primer takšnega naprežanja v antični literaturi je gotovo Trimalchio iz Petronijevega Satirikona, ki pri večerji razlaga mitologijo, ki si jo je slabo zapomnil. Pravi, da je Kasandra pobila svoje sinove, trojansko svečenico zamenja z Medejo, in da je

Dedal zaprl Niobo v trojanskega konja – obe osebi iz mitologije nimata nobene povezave s Trojo, kaj šele s trojanskim konjem. Da bi se takšnim napakam ali nesporazumom izognili, nam pomaga *Slovar grške in rimske mitologije*. Hitro in v osnovnih obrisih nas seznani z osebami, deželami, mesti, temeljnimi pojmi in njihovo vlogo v mitskem izročilu. Večina gesel je kratkih, daljša so tista, ki pripovedujejo o osebah, ki so jih v svojih delih obravnavali umetniki v antiki, v srednjem ali novem veku. Avtor

navede najprej antični vir, v katerem osebo spoznamo, nato pa po časovnem zaporedju razvrsti kasnejše stvaritve, ki obravnavajo mitološki lik.

Slovar nas opozarja na to, da grški bogovi niso povsem identični z rimskimi, saj so Rimljani grške bogove postopoma poistovetili s svojimi in jim dodali značilnosti domačih bogov, ki so jim bili podobni. Vzemimo za primer Aresa, grškega boga vojne; Rimljani so ga izenačili z domačim Marsom in mu dodali novo področje, za katerega je "odgovoren": plodnost. Po Marsu se imenuje prvi mesec v rimskem letu, marec. Rimljani kot ljudstvo kmetovalcev in vojščakov so postavili začetek leta v mesec, ko se vse dogajanje v naravi in družbi obnovi in na novo prične. Če se ne zavedamo, da so si Rimljani predstavljali Marsa kot boga, ki varuje rastlinje in zagotavlja njegovo rast, ne razumemo prav, zakaj se prvi mesec rimskega leta imenuje po bogu vojne. Mars pomeni tudi prebujanje moči v naravi in v srcih bojevnikov, saj so v njemu posvečenem mesecu vojaki končali prezimovanje.

Mitološke osebe in pojavi torej niso predstavljeni pretirano poenostavljeno, kar bi spričlo obsega lahko pričakovali, saj je v *Slovarju grške in rimske mitologije* preko 900 gesel. Avtor v glavnih obrisih predstavlja zgodbe, po katerih so junaki znani, zato je branje slovarja zanimivo tudi takrat, kadar ne iščemo le pomenov, ampak se prepustimo zgodbam. H geslom spadajo tudi preglednice rodovnikov, ki omogočajo lažjo ori-

entacijo po bogato razvejanem sistemu mitskih rodov.

Na začetku knjige je uvodna beseda avtorja Joëla Schmidta, ki ji sledi kratek predgovor k slovenski izdaji Primoža Simonitija. Na notranji strani platnic je poenostavljen zemljevid antičnega sveta, na katerem se hitro znajdemo, če hočemo poiskati mesta in pokrajine, kjer so živele mitološke osebe.

Slovar je iz francoščine prevedla Veronika Simoniti, prevod je strokovno pregledal dr. Primož Simoniti. Dodani sta gesli o Mitri in Ekorni, tako je vključeno tudi antično mitološko izročilo na naših tleh.

Prevod *Slovarja grške in rimske mitologije* je lep in tekoč, posebno pozornost je prevajalka posvetila prevajanju latinskih in grških imen. Vsako geslo je po abecednem zaporedju napisano v poslovenjeni obliki, v oklepaju sledi grška ali latinska različica. Pomanjkljivost zapisa se mi zdi, da so besede brez naglasov. Ne samo da naglasi niso napisani pri latinskih in grških besedah (pri teh zadnjih naglas spada k zapisu besede), tudi poslovenjene oblike so brez naglasa. Zoprna zadeva, saj so celo v Leksikonu CZ imena mitoloških oseb napisana z naglasi. Nepoučeni bralec ne ve, ali ime boginje podzemlja Perzefone izgovorimo kot Perzéfóna ali Perzéfona. Naj izdam, da je pravilni naglas Perzéfona, vendar tega iz slovarja ni moč razbrati. Za to, da bi znali besedo pravilno naglasiti, je potrebno nekaj klasične izobrazbe ali pa moramo pogledati v obsežnejši mitološki slovar ali leksikon.

Prevajalka *Slovarja grške in rimske mitologije* Veronika Simoniti se je potrudila pri slovenjenju gesel, le pri ženskih imenih, ki se končajo na dva samoglasnika, je izbrala manj blagozvočno različico. Danáo, mater junaka Perzeja, poznamo tudi v dosti bolj zveneči obliki Danájá, kar lahko brez težav sklanjamo. Tako se izognemo oblikam, kot so Danaa, Danae, Danai, Danao. Dodatni j med samoglasnikoma besedo približa našemu jeziku. Enako velja za Navzíkaa, veliko bolje in nič manj pravilno zapišemo Navzikája. Poznamo tudi naglas po grškem pravilu naglašanja, Navzikájá, vendar so v slovenski jezik besede večinoma prevzemali preko latinščine po latinskih naglasnih pravilih.

Naj še enkrat opozorim, da se razlage gesel omejujejo na najosnovnejše, bogastvo različic istega mita tu seveda ni predstavljeno. Ravno tako kot težko govorimo o antični Grčiji nasploh, ne da bi pri tem hudo posploševali, se tudi miti razlikujejo, vsakokrat so odsev ali problematizacija dane družbene realnosti. Največjo napako lahko napravi teoretik, ki se opira le na povzetke in leksikone in na teh skopih podatkih gradi teorijo. Značilen je očitek Jean-Pierra Vernanta, ki v razpravi *Ojdipus brez kompleksa* (slovenski prevod v *Mit in tragedija v stari Grčiji*) graja Freuda, ker mit o Ojdipu interpretira na podlagi površnega poznavanja mitologije. Didier Anzieu je nadaljeval, kjer je Freud končal s psihoanalitično razlago grške mitologije nasploh. Vernant dokazuje, da je Anzieujeva analiza mogoča le s poznavanjem poljudnih povzetkov mitologije, ki jih zaradi nedorečenosti zlahka prilagodi psihoanalitičnim konceptom. Vernant se izrazi ostreje kot jaz: mitologijo Anzieu retušira in vliva v ojdipovski kalup, "primora snov iz legend do tega, da se prilagodi zahtevam določenega modela, ki mu jih je pripisal, še preden se je lotil preučevanja, kakor mag, ki pozna resnico" (str. 64).

Mali antični leksikon pa posega v veliko širši okvir, tako časovno kot tematsko. Ne obravnava le antične mitologije, ampak navaja tudi pomebne zgodovinske osebe, filozofe, pesnike in pisatelje. Časovni obseg se razteza od 9. stol. pr. n. š. do 5. stol. n. š. in obravnava več oseb, bogov, pojmov in krajev kot *Slovar grške in rimske mitologije*, vendar jih razlaga na kratko in hudo pomanjkljivo.

Gre za prevod *An Illustrated Dictionary of Classical Mythology* v slovenščino, vendar so slike v tej izdaji izpuščene. Na zavihku sprednje platnice lahko preberemo, da naj bi bila knjiga namenjena mlajšim bralcem kot uvod v antično mitologijo. Žal navaja antične pisatelje praviloma tako, da ne omenja naslovov njihovih del, npr. o grškem komediografu Menandru izvemo to, da je bil "Komediograf iz Aten (342–291 pr. n. št.) – takrat se je utopil med plavanjem v Pireju" (str. 110). Pri marsikaterem geslu o bogu ali boginji ta status sploh ni zabeležen, npr. Kibela je pojasnjena kot "Anatolska velika mati, kasneje enačena z grško Demetro". Kako naj mladi ali starejši

bralec ugotovi, da gre za boginjo? Morda tako, da pogleda pod geslo Demetra, kjer prebere: "Hči Kronosa in Ree, starodavna mati Zemlja in Zevsova sestra – slednjemu je rodila Perzefono." *Slovar grške in rimske mitologije* je bolj izčrpen, Kibelo pojasni tako: "To frigijsko božanstvo je brez dvoma največja boginja starega Bližnjega vzhoda. Vpeljali so jo v Grčijo in Rim, kjer je pod različnimi imeni Velika mati, Mati bogov, Velika boginja – poosebljala vegetacijsko moč in bujnost narave..." Nadalje izvemo, da je Kibela božanstvo rodovitnosti in bedi nad vsakovrstnim razmnoževanjem, opozori nas na zgodbo o Kibelini ljubezni do Atisa in na s tem povezane orgiastične kulte in orfične misterije. Že podatki *Slovarja* o tej boginji so skopi, ponujajo le najpomembnejše, *Mali antični leksikon* pa nas obvešča pretirano poenostavljeno, s pravopisno napako, ki ni edina v knjigi (velika mati namesto Velika mati, saj gre za ime). Tudi ko pogledamo pod geslo Demetra, ne ugotovimo, za katero področje sta bili Demetra in Kibela odgovorni, se pravi, ko preberemo geslo, ne izvemo skoraj ničesar. Le kdo si lahko pomaga s priročnikom te vrste?

Ena izmed najbolj bosih pa je v geslu o pesniku Horaciju: "Šolal se je v Rimu in Atenah, kjer se je leta 44 pridružil Brutovi vojski in zbežal v Filipe." Ne vem, komu je ušla ta novinarska raca, avtorju ali prevajalki. Vemo, da se je Horacij v času izobraževanja v Atenah pridružil Brutovi republikanski armadi in se je boril tudi pri Filipih, kjer je bila njegova vojska poražena. Pesnik v eni od svojih pesmi (Carmen 2, 7) poroča, da je zbežal z bojišča pri Filipih in si tako rešil glavo. Podatkov o tem, da bi Horacij bežal iz Aten v Filipe, nimamo, pa tudi težko je verjeti, da bi kdo iz mesta, ki živi v miru, bežal na bojišče. Vzrok za tako neumno napako v prevodu ali pri samem pisanju teksta je nepoznavanje snovi.

Podobno je z geslom o Odisejevi ženi Penelopii, ki deset let čaka na vrnitev moža in se brani ponovne poroke s katerim od snubcev, ki živijo in se zabavajo na Odisejevem dvoru ter jo silijo, naj si med njimi izbere moža. *Mali antični leksikon* nas pouči, da je Penelopa odganjala snubce tako, da je podnevi tkala in ponoči parala mrtvaški prt. Ali je to res učinkovito sredstvo

za odganjanje snubcev? Pa poglejmo v *Slovar grške in rimske mitologije*, ki pravi, da je Penelopa na pritisk snubcev odvrnila, da mora stskati mrtvaški prt za tasta Laerta, preden se bo odločila za poroko s katerim izmed njih. Čas za odločitev si je podaljšala tako, da je ponoči sparala tisti del mrtvaškega prta, ki ga je čez dan pred očmi snubcev stkala.

O Sizifu izvemo, da je imel "tako slab značaj, da je moral v spodnjem svetu valiti po hribu navzgor ogromno skalo, ki se je takoj, ko je prišel do vrha, spet zakotalila navzdol". Nekaj nam zmanjka. *Mali antični leksikon* nam ne predstavi delovanja, s katerim se človekov značaj pokaže in izkaže. Sizif je, kot nam sporoča mitologija, zagrešil čisto določen prestopek: uklenil je Tanata (Smrt), ko ga je nameraval odpeljati s seboj v podzemlje zaradi zločinov, ki jih je zagrešil Sizif. *Slovar grške in rimske mitologije* navaja nekaj Sizifovih prestopkov, za katere je bil v podzemlju kaznovan s "sizifovim" delom. *Mali antični leksikon* le slabotno nakazuje vzročne povezave med dogodki in prikazuje mitologijo kot niz ohlapnih zgodb brez prave povezave in smisla.

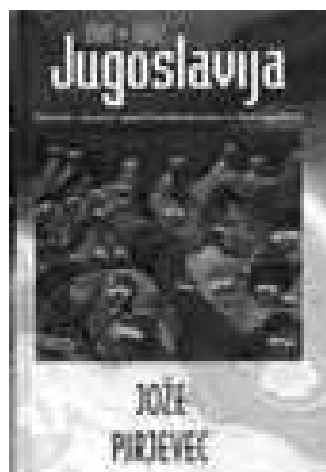
Svet grško-rimske mitologije je oddaljen od našega, tako časovno kot miselno. Antični svet vidi bogove povsod, kjer koli se pojavi delovanje, na primer blisk strele opozori Rimljana na Jupiterja, Grka na Zeusa, zaljubljenost pomeni, da je Amor/Eros s puščico streljal in zadel naravnost v srce in zanetil ljubezen. Bogovi so okoli nas, nekateri so se dali pokazati, njihova imena Rimljani in Grki poznajo in častijo, drugi pa se jim niso pokazali v jasni obliki. Ljudje se trudijo ustreči bogovom, jih pomiriti, z žrtvovanjem pridobiti zase, na svojo stran. Kulte opravljajo silno natančno, da bi pravilno častili bogove in dosegli naklonjenost. Do nerazumljivih božanstev imajo previden odnos, kot plebejci do patricijev, pričakujejo blagost, dobrohotnost, prosijo jih za naklonjenost, vsak trenutek pa se zavedajo, da lahko Jupiter pošlje svojo strelo nad človeka in pokonča njega in njegovo imetje.

Mali antični leksikon pa predstavlja bogove še bolj nerazumljive, nedoumljive, o njih ne zna povedati, kar nam sporoča bogato mitološko izročilo. Še tega ne, da sta Kibela in Demetra

sploh boginji. Ali je to dvom o bogovih, skepticizem, ki v antiki ni bil razširjen? Tudi Ksenofanes, ki je ostro kritiziral religijo svojih sodobnikov in rohnel proti antropomorfni predstavam bogov, ni niti za trenutek ateist. Ne, avtor *Malega antičnega leksikona* ne izpričuje skepticizma do bogov, preprosto napravi to napako, da pri nekaterih bogovih ne opozori na njihov božanski izvor.

Lahko da je *Mali antični leksikon* namenjen mladini, vendar zato še ne sme biti poneumljeno enostaven in ne sme navajati podatkov, ki so v nasprotju s tem, kar o antiki vemo. Avtor je tudi samovoljno in po zanj značilnih asociacijah bolj in manj ustrezno izbiral, kaj je pomembno za razlago posameznih gesel.

Slovenski knjižni trg preplavljajo priročniki, poenostavljena in poljudna znanja, ki zagotovo hitro smuknejo s knjigarniške police v torbo in odtod na domačo knjižno polico. Prevodov ali sestavljanja zahtevnih in znanstveno poglobljenih del se založbe raje ne lotevajo prepogosto, saj to ne prinaša tako varnega in hitrega zaslužka. Zato raje prevajajo kratka dela, varčujejo pri lektorjih in se vedejo, kot da ne bi bilo strokovnjakov, ki bi lahko pregledali in ustrezno popravili prevod. Zaradi takšnega načina dela je *Mali antični leksikon* še najbolj primeren le za reševalce in sestavljalce križank.

Velikonja Mitja mag.

ZGODOVINOPISJE S ČLOVEŠKIM OBRAZOM

**JOŽE PIRJEVEC: JUGOSLAVIJA
1918–1992 (Nastanek, razvoj ter razpad
Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije);
Založba Lipa; Koper; 1995;
461 strani; 12.400 SIT**

Prvo pomenljivo dejstvo: življenjepisi naše nekdanje domovine – knjige, dokumentarci, feljtoni, raznovrstne oddaje – se pišejo ali oblikujejo zunaj njenih meja, za tuje bralce, gledalce in poslušalce, poznavalce in radovedneže. In drugo: potem se prevajajo v jezike tukajšnjih domorodcev. Pirjevčeva *Jugoslavija 1918–1992* je tako delno predelana in z novimi dejstvi iz ruskih, britanskih in ameriških virov oplemenitena knjiga, prvič objavljena v Italiji pred tremi leti; *Zakaj je propadla Jugoslavija* Viktorja Meierja (ZPS, Ljubljana, 1996) je bila najprej napisana za nemško tržišče; in tu je še BBC-jeva *Smrt Jugoslavije* Laure Silber in